Dark Ages ~ Yr Oesoedd Tywyll

How dark were the Dark Ages (AD 400 – 1000)? Bede, an 8th century chronicler, records a great battle near Chester between the Welsh and the Northumbrians around AD615. The victorious Northumbrians slaughtered the monks of Bangor-on-Dee and destroyed the 6th century monastery.

This battle was part of a long struggle between the Welsh and the Saxons for territory in this part of Wales. The Saxons dominated north-east Wales during the 8th – 10th centuries. About this time, a settlement grew up on the flat ground above the meadows of the River Gwenfro. The settlement's original name, possibly Wryghtelsham, Wrechessham or Wristleham, comes from the old English for Wryhtel's river meadow.

The two great monuments, Offa's and Wat's Dykes, date from this period. Building them was no small feat of engineering – Wat's Dyke is 28 miles long, its ditch 6 metres wide and 2½ metres deep, and the bank 2 metres high and possibly topped with a wooden palisade or wall. It was built for defence and follows a strategic boundary. Offa's Dyke marked a political boundary, either agreed or imposed by Offa, the 8th century king of Mercia.

The dykes failed to stabilise the frontier. The Saxons advanced further west in the 9th century, but the Welsh re-conquered this area during the 11th century.

A Welsh King, manuscript illustration from Ms Peniarth 28 © NLW
Brenin Cymreig, Llawysgrif 28 Peniarth © LLGC

Pa mor dywyll oedd yr Oesoedd Tywyll (400 – 1000OC)? Mae Bede, croniclydd o'r 8fed ganrif, yn cofnodi brwydr fawr ger Caer rhwng y Cymry a phobl Northumbria oddeutu 615OC. Enillodd Northumbria'r frwydr ac fe laddasant fynachod Bangor Is-coed a dinistrio'r fynachlog o'r 6ed ganrif.

Roedd y frwydr hon yn rhan o frwydr hir rhwng y Cymry a'r Sacsoniaid i ennill tiriogaeth yn y rhan hon o Gymru. Roedd y Sacsoniaid yn arglwyddiaethu gogledd ddwyrain Cymru yn ystod y 8fed - 10fed ganrif. Rhywbryd yn ystod y cyfnod hwnnw, tyfodd anheddiad ar y tir gwastad uwchben dolydd Afon Gwenfro. Mae enw gwreiddiol yr anheddiad, a allai fod yn Wryghtelsham, Wrechessham neu Wristleham, yn tarddu o'r hen enw Saesneg am ddol afon Wryhtel.

Mae'r ddwy gofeb, Clawdd Offa a Chlawdd Wat, yn dyddio o'r cyfnod hwn. Roedd y gwaith o'u hadeiladu yn gamp beirianyddol fawr - mae Clawdd Wat yn 28 milltir o hyd, mae ei ffos yn 6 metr o led a 2½ metr o ddyfnder ac mae'r clawdd yn 2 fetr o uchder ac mae'n bosibl bod palisâd neu wal bren ar ei ben. Fe'i adeiladwyd fel amddiffynfa ac mae'n dilyn ffin strategol. Roedd Clawdd Offa yn nodi ffin wleidyddol, a gytunwyd neu a orfodwyd gan Offa, brenin Mersia o'r 8fed ganrif.

Ni lwyddodd y cloddiau i sefydlogi'r ffin. Symudodd y Sacsoniaid ymlaen ymhellach i'r gorllewin yn y 9fed ganrif, ond fe ailgoncrodd y Cymry'r ardal hon yn ystod yr 11eg ganrif.

St Dunawd, abbot of the monastry at Bangor-on-Dee, modern representation
Sant Dunawd, abad y fynachlog ym Mangor Is-coed, cynrychiolaeth gyfoes

Stafell Cynddylan ys tywyll heno
Heb dan, heb wely
Wylaf wers; tawaf wedy.

The Hall of Cynddylan, early Welsh poem on the aftermath of a battle against the Saxons.
Ystafell Cynddylan, cerdd Gymraeg gynnar am effeithiau brwydr yn erbyn y Sacsoniaid.

Rex nomine Offa, qui vallum magnum inter Britannium atque Merciam de mari usque ad mare fieri imperavit.
Asser, Life of Alfred, 893

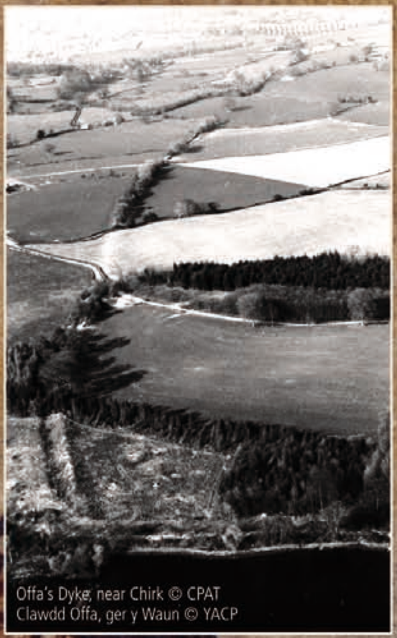

Offa's Dyke, near Chirk © CPAT
Clawdd Offa, ger y Waun © YACP

The bridge and church at Bangor-on-Dee
Y bont a'r eglwys ym Mangor Is-coed